

ARYNÉ HENCZ IRÉN

GYAKORLATOK AZ ÁLTALÁNOS ISKOLAI HANGKÉPZÉSHEZ

A tanárképzés gyakorlatában a hangképzői feladatok során felmerült az a gondolat, hogy a hét féléven keresztül történő gyakorlati képzésen túl további segítséget kellene nyújtani a kezdő énektanároknak az általános iskolai hangképzői munka elindításához.

E gondolat megvalósítása érdekében készült el a példatár, amellyel olyan gyakorlatgyűjteményt kívánunk a fiatal énektanárok kezébe adni, amely a főiskolai stúdiumokra épül, és meghatározott célszerűséggel, módszeresen összeállított hangképző anyagot tartalmaz.

A koncepció kialakításakor figyelembe vettük azt a szógyakorlatokra épülő hangképző módszert, amelyet VÁGI ISTÁNNÉ, a Pécsi Tanárképző Főiskola volt hangképző tanárnője alkalmazott, és a tanárképző főiskolák számára készült "Hangképzéelmélet" című jegyzetében propagált.

A példatárat a hangképzés sarkalatos feladatai szerint állítottuk össze, és ennek megfelelően csoportosítottuk a gyakorlatokat.

1. Rugalmas mozgásérzet kialakítása a hangadásban résztvevő összes szerv fejlesztése során.
2. Szép, egységes hangszín kialakítása a már elsajátított mozgástechnika alapján.
3. Az előbbiekkal párhuzamosan jó szövegkiejtésre, kifejező éneklésre, muzikális, dinamikus előadásra való nevelés.

A példagyakorlatokat is ezeknek a szakaszoknak megfelelően állítottuk össze. Minden gyakorlatban bizonyos énektechnikai elem dominál. Ilyenek a ritmikus szó- és vokalizációs gyakorlatok, ezek az egész test, de főleg a légzőizomzat rugalmasságát segítik elő. Bizonyos hangzókapcsolatok (magán- és mássalhangzók) a hangszínerzékelést fejlesztik stb.

Természetesen a szógyakorlatokban egyszerre több énektechnikai feladat is jelen van, és ezeket egységesen kell megoldani, az énektanár mégis azt az elemet erősítheti, fejlesztheti, amelyre az adott esetben szükség van.

A példatár anyagában található szöveges és vokalizációs gyakorlatok. Könnyebb, nehezebb, rövidebb, hosszabb példák. Egyszerűbb és bonyolultabb ritmikájú dallamok, kisebb és nagyobb hangterjedelműek. Találhatók dúr, moll, pentaton és modális hangnemű részletek, valamint kromatikus skálagyakorlatok is. A könnyebb gyakorlatokat kezdőknek és inkább az általános iskola normál tagozata számára, a nehezebbeket a zenei általános iskolák számára ajánljuk.

Az énektanárok úgy válogassanak az anyagból, hogy lehetőleg minden beéneklés alkalmával legyenek változatos ritmusú gyakorlatok a légzőizomzati munka fejlesztésére, zöngéző és vokalizációs gyakorlatok a hangszín-érzékelés kiművelésére.

Fontos követelmény, hogy a hangképző gyakorlat szövegtartalma a gyermek életkori sajátosságának, érdeklődésének megfelelően. Legyen aktuális, buzdító, lelkesítő, esetleg az éneklésre való utalás, vagy megfelelő hangulatot előkészítő szöveg. Lehet ismert dal kiemelt szövegrészelete vagy költői szöveg.

A gyakorlatok dallami szempontból alkalmazkodjanak a gyerekek zenei szintjéhez és hangterjedelméhez. A példatárban külön jelöltük azokat az ú.n. alapozó gyakorlatokat, amelyek a hang hosszú távú fejlesztését célozzák. Máshol található az alkalmi, speciális gyakorlatok, amelyek egy-egy konkrét énektechnikai feladat, vagy zenei anyag megoldására alkalmazhatók.

Természetesen mindkét gyakorlattípus alkalmazható a gége bemelegítésére is, de ne felejtsük el, az énektanár feladata nem csak az adott énekóra sikeres lebonyolítása, hanem a gyermekhang szépségének megőrzése, a könnyű, problémamentes énektechnikán alapuló örömszerző éneklés megszerettetése.

A példatár összeállításának célja, hogy a gyakorlatokból az énektanárok válogathassanak, vagy a megadott szempontok szerint a mintapéldák alapján maguk is összeállíthassanak hasonlókat.

Néhány hangképzési tanács

1. Énekórák elején mindig legyen beéneklő gyakorlat. A gyakorlatok éneklése során a hibákat javítani kell!

2. Az énekóra többi részében is foglalkozzunk a hibák javításával! Sőt a figyelem ébrentartására frissítő gyakorlatokat is közbeiktathatunk.
3. A példatár gyakorlatait félhangonként fölfelé és vissza énekeljük.
4. A gyakorlatokat az énektanár énekelve mutassa meg, ne legyen "zenei rejtvény" a hangképző gyakorlat.
5. Lehet szolmizációs szótagokkal is énekeltetni a gyakorlatokat!
6. A gyakorlatok legyenek változatosak, de legyenek ú.n. alapgyakorlatok is, amelyet a gyermekek ismernek, és ezekkel kezdjük a beéneklést.
7. Hangadáskor célszerű a következő hangnemet néhány, a tonalitást érzékkeltető hangköz éneklésével előkészíteni.
8. Ha az órán moll jellegű dalt tanítunk, jó, ha a beéneklő gyakorlatokat is mollos fordulatú dallamokkal fejezzük be!
9. Ügyeljünk a legkisebb gyakorlatoknál is a muzikális előadásra. Kiemelendő szöveg zeneileg is kiemelkedő helyen legyen!
10. Ha a szövegben a záróhang zeneileg súlytalan helyre esik, ne engedjük súllyal befejezni, főleg, ha a befejező hang rövid, esetleg "kibökni"!
11. Záróhangot mindig be kell fejezni, nem pedig csak abbahagyni!
12. A gyakorlatokat a szövegtartalomból kiindulva, vagy a zenei anyag követelményeinek megfelelően dinamikai íveléssel énekeltesük. Pianónál ügyeljünk a mássalhangzók határozott kiejtésére. Magánhangzók éneklésekor az üregek megfelelő lágasságára.
13. Kezdetben pianissimót és fortissimót ne énekeltesünk. Általában középhangerővel énekeljen a tanár és a gyerekek is.
14. Külön légzőgyakorlatokat csak a tanítás kezdetén végeztessünk. A gyakorlatok éneklésekor mindig ügyeljünk a jó belégzésre, lendületes indításra és a szünetekben a lazításra is.
15. Énekléskor ne ragaszkodjunk a csukott szájjal történő belégzéshez, mert a fonációs légzés orron és szájon át megosztva zajlik le. Kissé nyitott szájjal lélegezzenek.

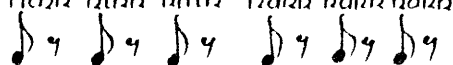
PÉLDÁIÁR

1. A légzőizomzat rugalmasságát célzó, a mozgástechnika fejlesztését szolgáló gyakorlatok

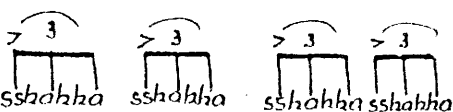
A rekeszizom mozgásának megéreztetésére alkalmas a nevetés, a sírás, a mozdony hangjának utánzása, rövid hangok éneklése rövid szünetek közbeiktatásával. Ritmikus mondókák, változatos ritmikájú dallamok. Főleg kicsiknél és kezdőknél alkalmazzuk.

Nevetés egy hangmagasságon:

Hihh hihh hihh hahh hahh hahh

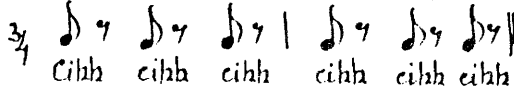

Mozdonyhang suttogva:

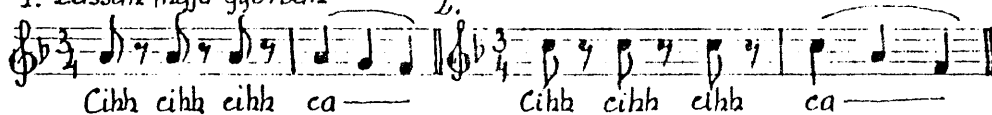
sshahha sshahha sshahha sshahha

Egy hangon:

Cihh cihh cihh cihh cihh cihh

1. *Lassan majd gyorsan*

Cihh cihh cihh ca — Cihh cihh cihh ca —

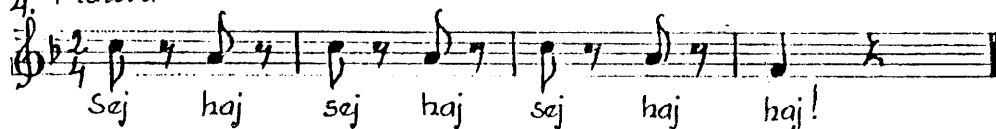
2.

3. *Kicsiknek*

vakk vakk vakk vakk vakk

4. *Kiáltva*

Sej haj sej haj sej haj haj!

M o n d ó k á k

A mondókákat, versrészleteket a szöveg természetes ritmusának, a hangsúly, hanglejtés szabályainak figyelembevételével mondjuk. Később készíthetünk belőlük könnyebb zenei változatokat. Ügyelni kell a hosszú mássalhangzók kiejtésére és a hasonulás, összeolvadás hanglani szabályaira is. Pl. Játssz (jácc), üsd (üzsöd).

Csepere az eső, lecsorog a házra.

Ess eső ess, holnap délig ess!

Csetneki csikós, csikájának csengettyője cseng.

Üsd, vágd, zeng a ház!

Cseng a csengő cseng.

Cseres az én tanyám.

Játssz velünk, játssz!

Kisült már a friss kalács.

Ess eső hevesen

nőjön a fű nedvesen,

fényesedjen a faág

mosolyogjon a világ!

Körbe

pörg-e

görbe

körte

hat gödörbe

vak tükörbe

Derengett

borongott

merengett

szorongott

kerengett

dorongott

de nem vett

korongot.

(Vidor Vilmos: Nyelvgyölrök)

Fut a kicsi kordé

Lepotyog a purdó,

Nyaktól lábbig sár,

Ó jaj, ó jaj,

hegedője nem szól már.

Paripám csodaszép pejkő,
ide lép, oda lép hejhó,
Hegyen át, vizen át vágat
nem adom, ha ígérsz százat

(Weöres Sándor)

Jön a kocsi most érkezünk,
Alaposan eltévedtünk
derekasan áztunk, fáztunk
no de kicsit elnótáztunk.

(Weöres Sándor)

Jegenyefa ingó, bingó
odaül az ázott holló,
teregeti csapzott tollát
keserüli holló voltát

(Weöres Sándor: Rongyszőnyeg)

Ihol baktat a csacsi,
hátán ül a kis Jancsi
Papírcsákó a fején,
azért olyan nagylegény

(Képes Géza)

Legszébb város Piripócs
ott lakik egy medvebocs:
piripócsi medvebocs

(Végh György)

Süss ide, süss ide
édes nap,
addig jó, míg
fényes vagy

(Donászy Magda)

Cini-cini muzsika
táncol a kis Zsuzsika
Jobbra dül meg balra dül,
cigány koma hegedül

(Népköltés)

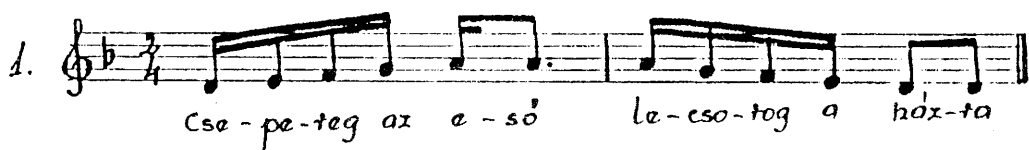
Süt a mama, süt,
Süt a mama, süt,
Túrós rétest, mákos rétest
süt a mama, süt.

(Varga Katalin)

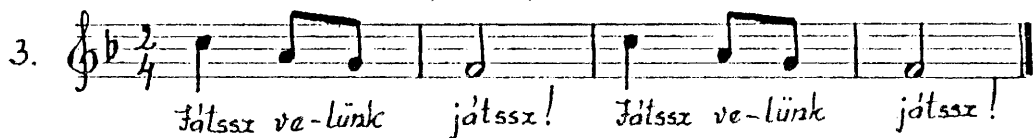
Trombita harsog, dob perreg
Kész a csatára a sereg

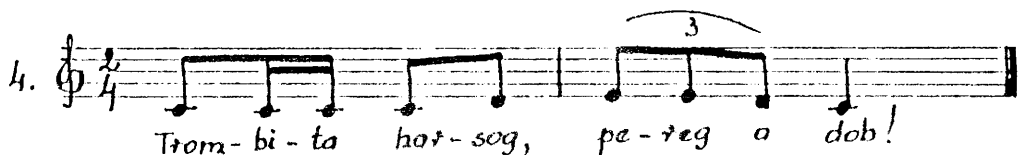
(Petőfi Sándor)

Szöveges példák, mondókák dallami változatai

1.
Cse-pe-teg az a-só le-cso-tog a hóx-ta

2.
Cseng a esengő cseng!

3.
Játssz ve-lünk játssz! Játssz ve-lünk játssz!

4.
Trom-bi-ta hár-sog, pe-terg a dob!

5. Trom-bi-ta har-sog dob pe-reg!

6. Cset-ne-ki esi-kós esi-ka-já-nak csengatyúja cseng!

7. Cset-ne-ki esi-kós esi-ka-já-nak csengatyúja cseng!

8. Süss i-da, süss i-da é-des nap, Ad-dig jó mlg fe-nyes vagy!

9. Lib-be-nő, sut-ta-nó, zi-ze-nő szél.

10. Vi-gyázz, vi-gyázz, vi-gyázz, vi-gyázz tám!

A mondókák, versrészletek, szógyakorlatok -- a mozgástechnika fejlesztése mellett -- alkalmasak a szövegkiejtés csiszolására, a ritmuskészség fejlesztésére, a frazeálás; a dinamikai árnyalás gyakorlására, vagyis a kifejező éneklés kialakítására.

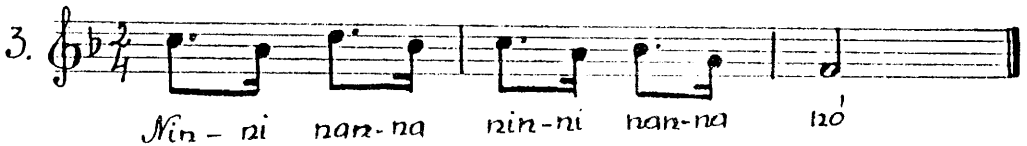
Ritmikus gyakorlatok hangzókkal

1.

Nin-ni ri ri ri nin-ni ri ri nin-ni ri ri ri nin-ni
Momm-mo momo

2.

Ri - ti - ti ta - ta - ta to - to - to - to to

3.

Nin - ni nan-na nin-ni nan-na no

4.

Gyorsan ügyesebb osztályban!

Mim-mi-mi-mi mi Mom-mamama ma mom-momomo mó

5.

Ri ta ti ta ti ti ta ti ta ti ti ta ti ta ti

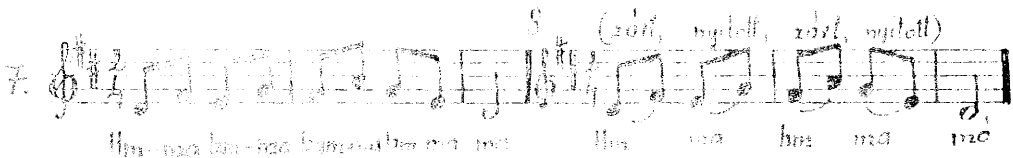
2. A hangszínérzékelés fejlesztését elősegítő gyakorlatok

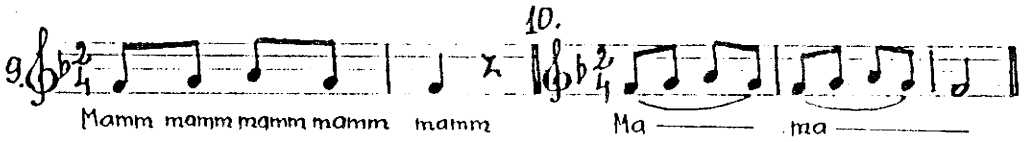
A szöveges zöngés gyakorlatok és a nazális más-salhangzók előkészítik a zöngézést. Különböző formájú, helyzetű, színű magánhangzók összekapcsolásával elősegíthetjük a szájnyitás mértékének, az állajtás lazaságának, a szájüreg belső tágasságának kialakulását. A lágyszájpad rugalmas működésének segítésére alkalmasak az "ng" hangzókapcsolatok, a nazális más-salhangzók között megszólaló magánhangzók, és a kis "mosollyal" énekelt á és é hangzós szavak. A csukott szájas zöngöző gyakorlatok éneklésekor vigyázzunk, hogy az ajak puhán zárjon, és belül a fogsor nyílt, és a szájüreg tágas legyen!

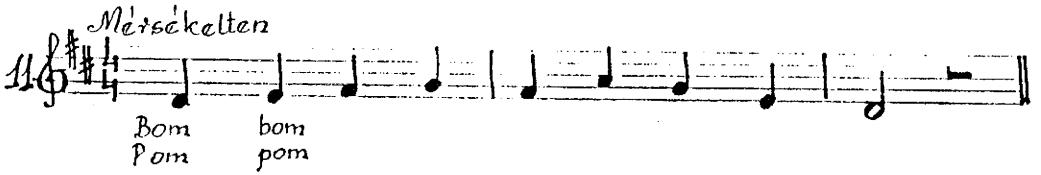
1.
 Züm-mög-ni halkan is szép! Zümmögve is szépen zenga hang

3.
 Lá-gyabban is zümmöghetünk majd. Hm hm hm hm hm

5.
 Mm Mm

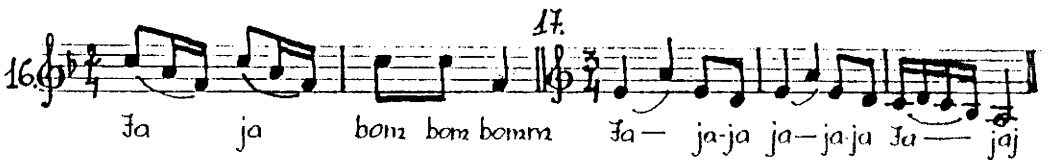
7.
 Hm-hm hm-hm hm-hm hm-hm hm-hm (zöng, nyitott, zöng, nyitott) Hm-hm hm-hm hm-hm

9. 10.
 Mamm mamm mamm mamm mamm Ma — ma —

Mérsékeltén

 Bom bom
 Pom pom

12. 13.
 Ti - ni ti - ni ti - ni ti - ni tinn Di - ni ti - ni di - ni ti - ni dinn
 Di - ni di - ni

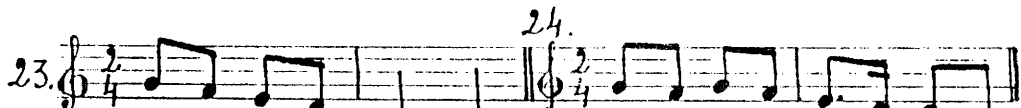
14. *Gyorsan* 15. *Gyorsan*
 Ma mamama momomomo mo Mi — ma — mó
 ügyeljünk a laza állajtására! Loojlatl állal, nyitott szájjal fejezzük be.

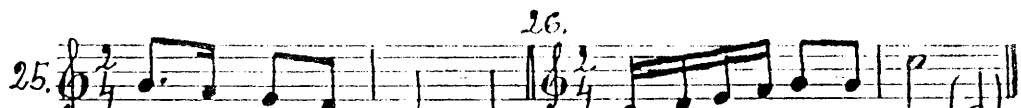
16. 17.
 Fa ja bomz bomz bomz Fa - ja - ja ja - ja - ja Fa — jaj

18.
 Száll — a szép — é — nek - szó

19.
Zang bong zeng bong zeng gi-ling ga-lang kis ha-rang

21.
Kon-gat már a nagy-ha-rang zangjen pengjen esengjen!

23.
Man-dom, mondom né-ked Mentem, mentem, mende gáltentem

25.
Men-de-gál-jünk a-gyütt! Zang az er-dő zang a bére!

27.
Zang a esa-tor-na, zang a hegy otma, Szang ugye zang ugye zang a szíved!
Aprily Lajos: Mdrcius

A magánhangzókat bizonyos célszerűséggel kapcsoljuk össze.

- 1. Ajakkerekítést ajakkerekítés nélkülivel. Pl. i-ó, e-ő
- 2. Ajakkerekítést ajakkerekítéssel. Pl. u-a, u-ó
- 3. Kisnyílású hangzót nagy nyílásával. Pl. ú-á, ú-á, i-á
- 4. Ú.n. mosolyos hangzókat Pl. á-é

Fontos a sokféle, változatos magánhangzó-kapcsolás.

1.

 Né ná ne ná ne ná ne ná né ná Mi — mo — ma —

 Má é-á é-á é-á é-á Mé — má — mo —

3. Egy hangon énekeljék! így tovább

 Nám-nönn-nünn Nenn-nonn-ninn Mí-d'-i'-á' Mú-ó'-ú'-ó'

4.

 Nü-nü-nü nő-nő-nő nü-nü-nü nő-nő-nő nü Mo-mami me mo-a-i-e-ó

 Ni-ni-ni nana na ni ni ni nana na ni

6.

 Csi-a-i-a csi-a-i-a-i Mú — ma — mó'

 Szi-a-i-a szi-a-i-a-i Mi — mü — mi'

 Zsó-a-á-a zsó-a-ó-ó-ó

8.

 Na ————— No

 Na —————

 9.

 Bi mm bamm bumbamm bombom bamm

10. 11.
 zé — zá — zé-á-e Mi a i a i a i a i
 zé — zá — zé-á-e Mi — ma — mi

12. 13.
 né — né — lj'á — — — fény, fény szállj le rám

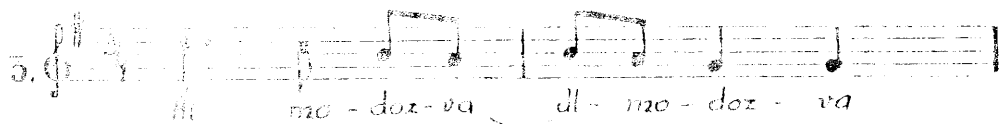
14. 15. 16. 17. 18. 19. 20.
 Mi — ma — mi — ma — mi — ma — mó

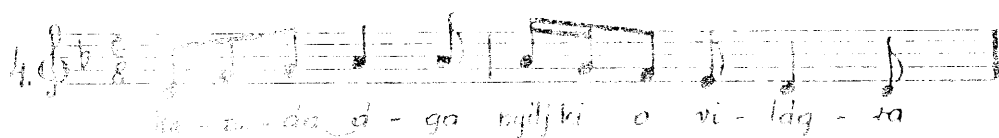
15. Szoptán Alt. 3 Felülgyalás
 szí — szá — szí — szá, szí — szá — szí — szá

Dalok éneklésekor és a szöveges gyakorlatoknál ügyeljünk arra, hogy a szóvégi és a szóeleji magánhangzók összekapcsolásánál a hangzási folyamatosság érvényesüljön. A két magánhangzót ne válasszuk el, mert illetéktelen hangsúlyt kaphat.

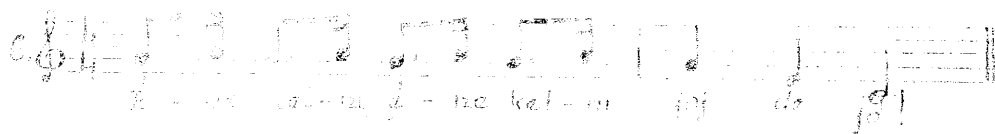
Magánhangzós indításkor lehetőleg az adott magánhangzó szájszámájával vegyünk lélegzetet, és lágyan, puhán indítsuk a hangot.

1. 2.
 En — gedj al-mannam, El — en — gedsze en-gem má?

3.
me - doz - va ul - mo - doz - va

4.
ka - za - da d - ga mi ly ki o vi - lag - ra

5.
ka - za - kel - ni d - na kel - ni jo!

6.
ka - za - kel - ni d - na kel - ni jo! do jo!

7.
ka - za - kel - ni d - na kel - ni jo!

7. *8. Lassan*

Iom som xo xo xo xo xo xo xo som som som Né - ná - né - ná
vagy io

9. *10*

Nonn - no no - nonn no no - nonn Ba - - - - - bom bom bom bom bom

11.

fo - faj - faj faj fa - - - faj faj faj!

Kromatika

1. *2. Szolm is*

Szolm.is faj faj faj bom bom bom Dom dom dom

3. *Szolm.is.*

Ni ni ni ni ni na na na na na no no no no no non Szolm.is.

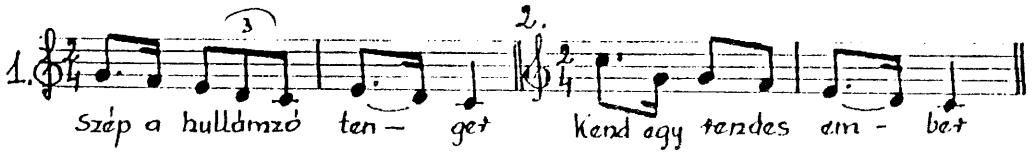
4. *5.*

Mi - - - ma - - - mo - - - Mi ma mi na mi - - - mo

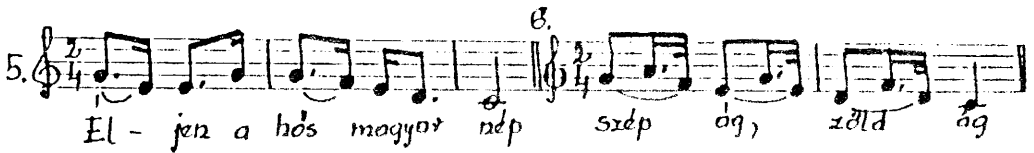
Példák nehezebb ritmusok, nagyobb hangközök gyakorlására

Gyakorlatok különböző hangnemekben

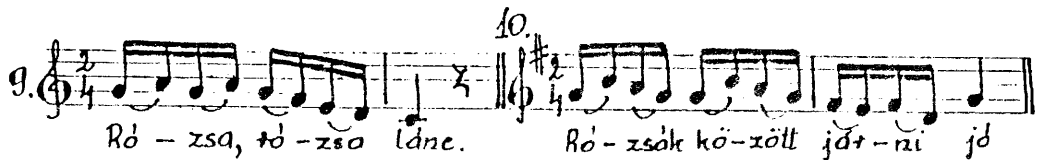
Speciális vagy alkalmi gyakorlatok

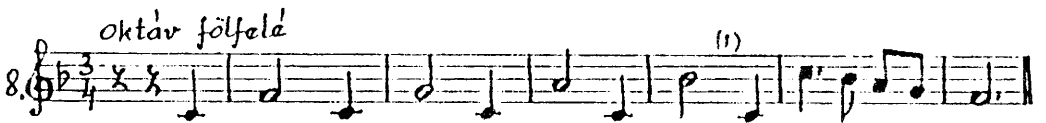
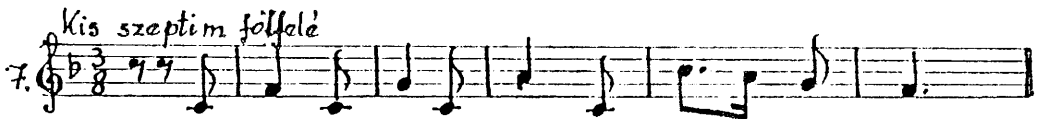
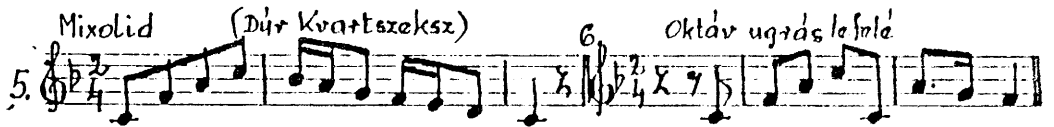
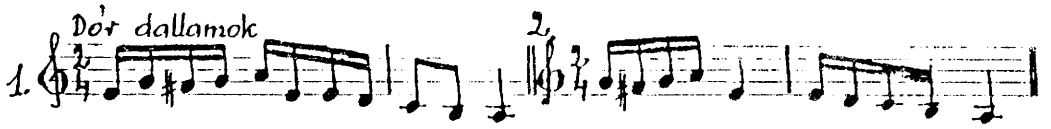
1.
Szép a hullámszó ten-get kend egy tizedes em-bet

3.
Bá-tor em-bet bá-tor és-jó! Szép és jó és bá-tor ő!

5.
El-jen a hős magyar nép szép ág, zöld ág

7.
Zi-za-zi-za-xó Né-ná-nó

9.
Ró-zsa, ró-zsa lánc. Ró-zsák kö-zött jár-ni jó

Két- vagy többszólamú zenei példát is lehet hangképzési céllal énekelteni -- de inkább csak kórusbeéneklések alkalmával -- és ezt is mindig előzzék meg a már ismert, megszokott egyszólamú gyakorlatok.

Az énektanárok a következő kötetekből válogathatnak többszólamú gyakorlatokat, vagy alkalmazhatnak példákat zeneművek ismert részleteiből.

Kodály Zoltán: Énekeljünk tisztán. Magyar Kórus Művek. Bp. é. n.

Kardos Pál: Kórusnevelés, kórushangzás. Zeneműkiadó. Bp. 1969.

Irodalom

Vági Istvánné: Hangképzés-elmélet. Tankönyvkiadó. Bp. 1966.

Montágh Imre: Tiszta beszéd. Bp. É. n.

Abstract: (Exercises of sound-formation in primary schools)

The study wants to help teaching singing in primary schools with the exercises of sound-formation and some instructions to them. The assortments of samples were selected according to the basic problems of sound-formation. Some of the exercises aim at the long-distance development of this area, while others deal with special fields. Teachers can choose the proper exercises considering the requirements and the pupils' abilities, qualities and age.